

KUR'AN KURLARI, DİNDARLIK VE BENLİK SAYGISI¹

Dr. Emre YILMAZ²

ÖZET

Bu araştırma, psikolojik açıdan büyük önem taşıyan benlik saygısı ile dindarlığın ne ölçüde ilişkili olduğunu, Kur'an kurslarında verilen eğitimin, bu kurslarda öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilerin dindarlıkları ve benlik saygıları üzerinde rolünün ne olduğunu Bilecik örnekleminde boylamsal olarak tespit etmeye çalışan bir alan çalışmasıdır.

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Bilecik İl Müftülüğüne bağlı olarak eğitim faaliyetlerini yürüten 30 Kız Kur'an Kursu ve bu kurslarda öğrenim gören 800 yetişkin bayan oluşturmaktadır.

Saha araştırması şeklinde yürütülen, dindarlığı ve benlik saygısını iki ana değişken olarak ele alan çalışmada Survey metodu kullanılmış ve araştırmaya katılanların dindarlık düzeylerini ölçmek için Dindarlık Ölçeği, benlik saygısı düzeyini ölçmek için ise Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılarak bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkileri incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS v20.0 paket programı kullanılmış, verilerin çözümlenmesinde ise frekans analizi, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Karşılaştırmalar için ise parametrik testlerden Bağımsız T testi, Bağımlı T testi ve Anova (varyans analizi) varyans analizi sonuçları anlamlı çıktığında ise post hoc analizi için LSD testi kullanılmıştır. İlişki analizinde ise Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan sonuca göre, Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanların Kur'an Kurslarında aldıkları eğitimin, öğrencilerin benlik saygılarına, dini algılayış ve yaşayışlarına etki etmekte olduğu, öğrencilerin dindarlık düzeyleri (dindarlıkları) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, Kur'an Kurslarında verilen eğitim neticesinde, dindarlık düzeyi yükseldikçe insanların benlik saygısının arttığı, özellikle Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından Tecrübe ($r=-0,116$; $p<0,01$) boyutu ile Benlik Saygısı arasında pozitif doğrusal anlamlı bir ilişki olduğu, Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanların dindarlık ölçeği alt boyutlarından Tecrübe boyutu ortalaması arttıkça, Benlik Saygılarının artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kur'an Kursları, Dindarlık, Benlik Saygısı.

¹ Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında 2017 yılında kabul edilen "Kur'an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayanlarda Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma" isimli Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

² Bilecik İl Müftülüğü Bilecik İl Vaizi, emre.yilmaz@diyanet.gov.tr

QUR'AN COURSES, RELIGIOSITY AND SELF-ESTEEM

ABSTRACT

This research is an area study which aims to determine longitudinally the relationship between self-esteem which is of great psychological importance and religiosity, the education given in Qur'an courses, and the role of adult female students trained in these courses on religiosity and self-esteem.

The universe of the research is composed of 30 female Quran courses that carry out educational activities depending on the Bilecik Provincial Mufti in 2014-2015 academic year and 800 adult women studying in these courses.

The Survey method was used to study religiosity and self-esteem as two main variables in the field research. Religiosity Scale was used to measure the religiousness level of those who participated in the research, and the Rosenberg Self Respect Scale was used to measure the self-esteem level.

In the statistical analysis of the data obtained in the study,

SPSS v20.0 package program was used and in the analysis of the data, descriptive statistics such as frequency analysis, arithmetic mean, standard deviation, percentage were used. For the comparison, LSD test was used for post hoc analysis when independent T test, dependent T test and Anova (variance analysis) variance analysis results were meaningful from parametric tests. Pearson correlation coefficient was calculated in relation analysis.

According to the result of the research, it is found that the education of the adult ladies who are educated in the Qur'an Courses has a positive effect on the students' self-esteem, their perception of religion and their lives, the level of religiosity of the students and their self-esteem , It was found that there was a positive linear relationship between the dimension of Experience ($r = -0,116$; $p < 0,01$) and Self-Esteem, especially in the Religiosity Scale sub-dimensions, as the level of religiosity increased as the level of religiosity increased. It has been found that as the average size of experience is increased from the religiosity scale subscales of adult women who are studying in their courses, the Self Respects are increasing.

Keywords: Koran Courses, Religiosity, Self-esteem.

GİRİŞ

Din, insanla beraber var olan, varlığını insanla beraber sürdüren evrensel bir olgudur. Dinsiz bir toplumu tarih kaydetmediği gibi, din olarak isimlendirilmese bile belli bir inanç sisteminden mahrum bir insan topluluğuna da tarih boyunca rastlanmamıştır.³ İnsanlığın yüzyıllardır süren serüveninde hep var olan din, insanlığın vazgeçilmez bir gerçeğidir. Duyan, gören, düşünen bir varlık olan insanı dinden soyutlamak imkânsızdır.⁴ Din, insanlara bir yaşam tarzı sunan⁵, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan⁶, ahlaki yönü olan ve insanların duygularına, düşüncelerine, tasavvurlarına ve davranışlarına nüfuz ederek hayatlarının tüm yönlerine tesir eden bir disiplindir.⁷ Bugün Türkiye’de toplumun din konusunda aydınlatılması, din kültürü yönünden geliştirilmesi, yaygın ve yetişkin din eğitimi faaliyetleri ve diğer din hizmetlerini resmi olarak planlamak ve kurumsal anlamda en üst düzeyde yürütmekle yükümlü kamu kurumu, bir Anayasa kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Kendisine toplumu dini konularda aydınlatma görevi verilen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu fonksiyonunu yerine getirdiği, yaygın ve yetişkin din eğitimi faaliyetlerinin en aktif ve etkili ayağını Kur’an Kursları oluşturmaktadır.

Kur’an Kursları, Kur’an’ı belli bir program çerçevesinde doğru ve usulüne uygun şekilde öğretmek, inanç, ibadet, ahlâk ve Hz. Peygamber’in örnek hayatı konusunda halkın bilgilenmesini sağlamak⁸, dinî konulardaki ihtiyaçlara cevap vermek, toplumun yaygın din eğitimi ihtiyacını doğru bilgileri vererek karşılamak, dini sorulara cevap verecek bilgiyi öğrencilere sunarak günlük hayatta bu bilgiyi kullanmalarını sağlamak ve bir eğitim vasıtası olarak insan davranışında olumlu yönde değişiklikler gerçekleştirebilmek amacıyla faaliyetlerini sürdüren düzenli ve resmi yaygın din eğitimi kurumlarıdır.⁹

“Kur’an Kursları hedef kitlesine Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okumayı öğretme ve temel dini bilgileri verme, namaz sure ve dualarını öğretme, isteyen ve kabiliyeti olan öğrencilere hafızlık yaptırmanın amaçlandığı müesseseler olmasının yanında öğrencilerin kendisiyle ve toplumla barışık ve özgüven sahibi olmalarını sağlayan, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, sancak, şehitlik, gazilik, milli birlik ve beraberlik gibi değerleri kazandıran, bir arada yaşama ve sorumluluk bilinci oluşmasına katkıda bulunan, özellikle de bayanların sosyalleşmesinde ve benlik saygılarının artmasında çok önemli ve belirleyici bir etkiye sahip olan yaygın eğitim-öğretim kurumlarıdır.”¹⁰

³ M. Osman Necati, Kur’an ve Psikoloji, (Çev. Hayati Aydın), Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s. 39; Hasan Kenan Şengüden, “2006 Yılı Müftülük Faaliyetlerinin Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, s. 1.

⁴ A. Cressy Morrison, İnsan Kâinat Ve Ötesi, Terc. Bekir Topaloğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s.127.; Hayati Hökekleli, İslam Psikolojisi Yazıları, Dem Yayınları, İstanbul 2012, s. 207.

⁵ Abdurrahman Kurt, Din Sosyolojisi, Dora Yayıncılık, Bursa 2011, s. 33.

⁶ Sambur, İslam’ın Aktüel Değeri, Katkı Yayınları, Ankara 2007.s.24.

⁷ Kerim Yavuz, “Günümüzde Din Psikolojisi”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.8, 1988, s.252.

⁸ Muhammet Şevki Aydın, “Din Eğitimi Kurumu: Kur’an Kursu”, Diyanet Aylık Dergi, S.180, Ankara 2005, s.33.

⁹ İbrahim Özler, Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü (Erzurum Örneği), A.Ü. S.B.E. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2007, s. 14.

¹⁰ DİB. Kur’an Kursları Öğretim Programı (Yüzünden Okuyanlar İçin), Ankara 2011, s.1; Aydın, Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’an Kursu, ss. 147-148; Muhammet Şevki Aydın, “Değerler Eğitimi Açısından Kur’an Kursu”, Diyanet Aylık Dergi, S. 245, Ankara 2011, ss. 32-34.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma, Kur'an Kursları olgusunun Din Psikolojisi açısından birçok çalışmaya konu olmuş dindarlık ile benlik saygısı kavramları bağlamında yetişkin bireyler açısından ilişkisinin ele alındığı bir alan araştırmasıdır. Bu bağlamda Bilecik İl Müftülüğüne bağlı olarak eğitim faaliyetlerinde bulunan Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkinlik dönemindeki bayanlarda benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi bu araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Esas olarak iki ana değişken (dindarlık ve benlik saygısı) arasındaki ilişkinin durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada şu alt problemlere cevap aranacaktır:

1. Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrenciler sosyo-demografik değişkenler açısından nasıl bir dağılım göstermektedirler?
2. Araştırmaya katılan Kur'an kursu öğrencileri dindarlık ve benlik saygısı düzeyleri bakımından nasıl bir dağılım göstermektedirler?
3. Kur'an kursu öğrencilerinin dindarlık boyutları (inanç, ibadet, etki, bilgi, tecrübe) ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Kur'an kursları dindarlık ve benlik saygısı düzeylerine nasıl bir etkide bulunmaktadır? Yani dindarlık düzeyi ve benlik saygısı düzeyi Kur'an kurslarında alınan eğitimle farklılaşmakta mıdır?

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an Kurslarının ve bu kurslarda verilen eğitimin kursiyerlerin dindarlıklarında ve benlik saygıları düzeylerinde farklılıklara, değişikliklere sebep olup olmadığını, bu kurslarda öğrenim gören yetişkin bayanların benlik saygıları ile dindarlık olguları arasında bir ilişkinin olup olmadığını, ilişki varsa bu ilişkinin ne derece ve hangi düzeyde anlamlı olduğunu, öğrencilerden alınan veriler doğrultusunda tespit etmektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma daha önce yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, sahasında yapılan ilk ve orijinal bir çalışmadır. Yaptığımız tespitlere göre Psikoloji ve Din Psikolojisi alanlarında benlik saygısı ve dindarlık ilişkisini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kur'an Kurslarında verilen din eğitiminin benlik saygısı ve dindarlık düzeylerine etkisini, bireylerin dini tutum ve davranışlarının oluşmasını nasıl etkilediğini, Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkinlik döneminde bulunan bayan öğrenciler bağlamında bugüne kadar ortaya koyan kapsamlı bir akademik çalışma bulunmamaktadır. İncelendiğinde görülecektir ki ülkemizde pek çok insan, çeşitli kavram ve meslek grubunun benlik saygısı, dindarlık düzeyi ve aralarındaki ilişkiler araştırmalara konu olmuşken, bireylerin dolayısıyla da toplumun dini kimliğinin oluşmasında önemli derecede etkiye sahip olan Kur'an Kursları ve öğrencileriyle ilgili böyle bir alan araştırması bugüne kadar ele alınmamıştır.

Yine bu araştırma Türkiye'de Din Psikolojisi alanında yapılan, dindarlığı ve benlik saygısını bir arada inceleyen araştırmalardan biri olmakla birlikte diğer çalışmalardan farklı olarak, daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için boylamsal olarak yapılmış ilk çalışma olması ve aynı zamanda çalışma evreninin tamamına ulaşılması yönüyle de ayrı bir önem arz etmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Günümüzde sosyal olaylar alanında tek taraflı nedensellik ilişkisine değil, çoğunlukla karşılıklı fonksiyonel ilişkiye dayanan bir metod kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilerin dindarlık ve benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılırken birçok bilimsel araştırma, metod ve teknikleri kullanılmış ve benlik saygısı-dindarlık ilişkileri, sebep-sonuç ilişkisi şeklinde değil, her biri ayrı bir bütünlük teşkil eden iki fenomen arasındaki ilişkiler şeklinde ele alınmıştır. Bu nedenle araştırmada iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını ortaya çıkarmakta kullanılan nicel araştırma yöntemlerinden Survey (tarama) yönteminin¹¹ bir çeşidi olan **İlişkisel Tarama Modeli**¹² kullanılmış, araştırmanın amacı ve belirlenen hipotezler doğrultusunda; “dindarlık” bağımsız değişken, “benlik saygısı” bağımlı değişken olarak alınarak “dindarlık” ve “benlik saygısı” arasındaki korelasyonlar hesaplanmış ve analizleri yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Bilecik'te bulunan Kur'an Kursları ve bu kurslarda öğrenim gören Kur'an Kursu öğrencileri meydana getirmektedir. Araştırmanın yapıldığı 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı itibariyle Bilecik İl Müftülüğü'ne bağlı ve İl merkezinde faaliyet göstermekte olan Kur'an Kurslarına (30 Kur'an Kursu/53 derslik) ise 2014-2015 eğitim-öğretim yılında toplam 1020 öğrenci kayıt yaptırmıştır.¹³

Bu araştırmada daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak, bütün evrenin araştırmaya dâhil edilmesinin en ideal yaklaşım olacağı düşüncesiyle hiçbir ayırım yapmadan Bilecik'te bulunan ve 2014–2015 eğitim-öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim faaliyetleri yönünden hizmet sunmakta olan İl merkezindeki bütün Kız Kur'an Kursları ve bu kurslarda öğrenime devam eden 1020 öğrenciden yetişkinlik döneminde bulunan 800 bayan öğrenci, araştırmanın evrenini ve aynı zamanda da örneklemi oluşturmaktadır.¹⁴

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

1. Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanlarda dindarlık ve benlik saygısı ilişkisinin incelendiği çalışmada temel hipotez; ***“Kur'an Kurslarında öğrenim gören, yetişkinlik döneminde bulunan bayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri (dindarlıkları) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu”*** yönündedir. Katılımcıların dindarlık düzeyi puanları arttıkça benlik saygısı (öz saygı) düzeyinde artış olması beklenmektedir.

¹¹ Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 14.Bsk., Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara 2005, s.77.

¹² Şener Büyüköztürk, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, Ebru Kılıç Çakmak, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi Yayın., Ankara 2014, s. 22.

¹³ Öğrenci sayılarıyla ilgili bilgiler 2014-2015 eğitim öğretim yılına ait olup, Bilecik İl Müftülüğü arşivinden alınmıştır.

¹⁴ Not: D.İ.B. istatistiklerinden ve Bilecik İl Müftülüğünden alınan resmi kayıtlara göre araştırmanın yapıldığı 2014–2015 eğitim-öğretim yılında Bilecik İl merkezinde bulunan kurslarda toplam 1020 kayıtlı öğrenci bulunup, bunların 820'si araştırma örneğimiz olan 17 yaş ve üstü kategoride ve kursa ilk defa kayıt yaptıranlardan oluşmakta olup, ilk anket uygulamasında 800 öğrenciye ulaşılmıştır.

Bu doğrultuda dindarlık düzeyinin benlik saygısı düzeyini etkilediğini böylece insanlar dindarlaştıkça benlik saygılarının artış göstereceği öngörülmektedir.

2. Benlik Saygısı ve Dindarlık Ölçeği genel ortalamasının ilk ve ikinci ölçümleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olması beklenmektedir. Öğrencilerin benlik saygısı ve dindarlık düzeyleri ikinci ölçümde ilk ölçüme göre artış gösterecektir.
3. Kur'an Kursu öğrencilerinin dindarlık ve benlik saygısı düzeylerinin eğitim sonunda farklılaşacağı ve söz konusu farklılığın dindarlık ve benlik saygısının artışı yönünde olacağı öngörülmektedir.

2.4. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırma konusunun temel kavramlarından birisi olan “dindarlık” olgusu, çok boyutlu bir fenomen olup niteliksel olarak ölçülebilen bir kavramdır.
2. Yine araştırma konusunun temel kavramlarından olan ve bireyin kişiliğinin öznel yanına vurgu yapan, kişinin kendisini olduğu gibi kabul etmesi ve saygı duymasını ifade eden “benlik saygısı” kavramı da psiko-metrik bağlamda ölçülebilen yapıya sahip bir kavramdır.
3. Araştırmanın evren ve aynı zamanda örneklemini oluşturan Kur'an Kursu öğrencilerinin araştırmada kullanılan ve kendilerine sunulan anket formundaki soruları doğru olarak anlayıp hiçbir etki altında kalmadan, samimiyetle cevaplar vererek doldurdukları kabul edilmektedir.
4. Araştırmada metodolojik bağlamda izlenen yöntem ve teknikler araştırmayı hedeflenen sonuca ulaştırmaya uygundur. Bu bağlamda daha önce birçok araştırma için güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılan ve bu araştırmada da kullanılan “Dindarlık Ölçeği'nin”, katılımcıların dindarlık düzeyini ölçmek için; “Rosenberg Benlik Saygısı” Ölçeği'nin, Kur'an Kursu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyini ölçmek için, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı oldukları kabul edilmektedir.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma sonunda elde edilen sonuçlar araştırmanın evreni ve örneklem grubu ile sınırlıdır.
2. Araştırmamızla ilgili bir başka sınırlılık çalışmanın belirli bir zaman aralığında yapılmış olmasından kaynaklanan sınırlılıktır. Araştırmanın anket çalışması Bilecik il merkezinde bulunan Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilere, öğrenim gördükleri 2014–2015 eğitim-öğretim yılında; birincisi 2014 yılı Ekim ayında, ikincisi 2015 yılı Mayıs ayında olmak üzere 2 defa uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırma çalışmayı yaptığımız bu 8 aylık zaman aralığında geçerli olması bakımından sınırlılık arz etmektedir.
3. Araştırma bulguları, kullanılan anket ve ölçek formları ile örneklemin anket ve ölçek maddelerine verdikleri cevaplardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

2.6. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama ve Ölçme Araçları

Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilerde dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesini temel amaç olarak belirleyen bu araştırmada verilerin toplanması noktasında, örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler edinmek amacıyla "*Kişisel Bilgiler Formu*", katılımcıların dindarlık düzeyini ölçmede Glock ve Stark tarafından hazırlanmış olup dindarlığı inanç, ibadet (davranış), duygu, bilgi ve etki boyutları olmak üzere beş kategoride ele alarak inceleyen¹⁵ *Dindarlık Ölçeği* (Religiosity Scale), benlik saygısı düzeylerini belirlemek amacıyla 1963 yılında Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiş ve Füsün Çuhadaroğlu tarafından Türkçe'ye uyarlanmış¹⁶ olan *Rosenberg Benlik Saygısı* (Rosenberg Self Esteem Scale) ölçeklerinden yararlanılmış ve bu ölçeklerin hepsi tek bir formda birleştirilerek katılımcılara uygulanmıştır.

2.6.1. Dindarlık ve Benlik Saygısı Ölçme Araçlarının Güvenirliği ve Geçerliliği

Bu çalışma, güvenilirlik ve geçerlik analizine tabi tutulmuş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda, söz konusu ölçeğin iç tutarlılığı (.95) olarak rapor edilmiş yani araştırmaya katılanların %95'inin seçimlerinde tutarlılık gösterdikleri görülmüştür.

2.7. Araştırmanın Veri Analizinde Kullanılan İstatistiksel İşlemler ve Teknikler

Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanlarda dindarlık ve benlik saygısı ilişkisi konulu bu çalışmanın veri analizinde birçok istatistiksel teknikten faydalanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS v20.0 paket programı kullanılmış, verilerin çözümlenmesinde ise frekans analizi, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Karşılaştırmalar için ise parametrik testlerden Bağımsız T testi, Bağımlı T testi ve Anova (varyans analizi) varyans analizi sonuçları anlamlı çıktığında ise post hoc analizi için LSD testi kullanılmıştır. İlişki analizinde ise Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE ANALİZLER

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan katılımcılardan ölçekler yoluyla toplanan bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde Kur'an Kursu öğrencilerinin dini inanç, ibadet ve tutumları nasıldır? Benlik saygısı düzeyleri nedir? Öğrencilerin dini hayatın boyutlarından aldıkları puanların aritmetik ortalaması ile benlik saygısı arasında bir ilişki etkileşim ve farklılık var mıdır? sorularına cevap aranacaktır. Bu doğrultuda, araştırma bulguları sırasıyla şu ana başlıklar altında tablolar halinde sunulmuştur:

- Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular
- Katılımcıların Dindarlık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular
- Katılımcıların Benlik Saygısı Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular
- Dindarlık-Dindarlık Alt Boyutları-Benlik Saygısı Karşılıklı İlişki Analizine İlişkin Bulgular

¹⁵ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s.74.

¹⁶ Necla Öner, Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, 3.Bsk, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1997, ss. 458-459.

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Analizler

Bu bölümde ilk ve ikinci ölçümde araştırmaya katılan öğrencilerin “yaş, medeni durum, öğrenim durumu, gelir durumu, meslek durumu ve hayatlarını en uzun süre geçirdikleri yere” göre dağılımları incelenmiş ve dağılım profilleri, frekans ve yüzdeleri tablolar halinde sunulmuştur. Her bir tablo ile ilgili bulgular/açıklamalar tabloların hemen altında yer almaktadır. Araştırmaya ilk ölçümde toplam 750 öğrenci katılmış, ikinci ölçümde ise katılımcı sayısı ilk ölçüme göre 30 kişi daha az olup 720 öğrenci katılmıştır.

Tablo 1: Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Yaş	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
17-20 yaş arası	31	4,1	31	4,3
21-44 yaş arası	477	63,6	460	63,9
45-64 yaş arası	160	21,3	153	21,3
65 yaş ve üzeri	82	10,9	76	10,6
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan katılımcıların ilk ölçümde %4,1’inin (31 kişi) 17-20 yaş arasında bulunan bayan öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %63,6’sı (477 kişi) 21-44 yaş arasında, %21,3’ü (160 kişi) 45-64 yaş arasında, %10,9’u (82 kişi) ise 65 yaş ve üzerindedir. İkinci ölçümde ise araştırmaya konu olan öğrencilerin %4,3’ü (31 kişi) 17-20 yaş arasında, %63,9’u (460 kişi) 21-44 yaş arasında, %21,3’ü (153 kişi) 45-64 yaş arasında ve %10,6’sı (76 kişi) da 65 yaş ve üzerindeki kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni Durum	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evli	599	79,9	585	81,3
Bekâr (Hiç evlenmemiş)	59	7,9	47	6,5
Dul / Eşi vefat etmiş	73	9,7	72	10,0
Boşanmış / Ayrı	19	2,5	16	2,2
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan bayan öğrencilerin ilk ölçümde %79,9’u (599 kişi) evli, %7,9’u (59 kişi) bekâr (hiç evlenmemiş), %9,7’si (73 kişi) dul (eşi vefat etmiş) ve %2,5’i (19 kişi) ise boşanmıştır. İkinci ölçümde ise katılımcıların %81,3’ü (585 kişi) evli, %6,5’i bekâr, %10’u dul ve %2,2’si ise boşanmış bayanlardan meydana gelmektedir. Görüldüğü üzere Kur’an kurslarına devam eden öğrencilerin ilk ölçümde %79,9, ikinci ölçümde %81,3 gibi büyük çoğunluğu evli olan bayan öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 3: Hayatlarının En Uzun Süresini Geçirdikleri Yere Göre Dağılım

	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Hayatınızı en uzun süre geçirdiğiniz yer?				
Köy	170	22,7	157	21,8
Kasaba	114	15,2	120	16,7
Şehir	402	53,6	380	52,8
Büyükşehir	64	8,5	63	8,8
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 3'te araştırmaya katılan bayan öğrencilerin ilk ölçümde %22,7'si (170 kişi) en uzun süre köyde, %15,2'si (114 kişi) kasabada, %53,6'sı (402 kişi) şehirde ve %8,5'i (64 kişi) en uzun süre büyükşehirde yaşamış kişilerden, İkinci ölçümde ise %21,8'i (157 kişi) köyde, %16,7'si kasabada, %52,8'i (380 kişi) şehirde, %8,8'i ise büyükşehirlerde yaşamış kişilerden oluşmakta olduğu görülmektedir. Elde edilen verilerden de görüldüğü üzere öğrencilerin ilk ölçümde %53,6'lık (402 kişi) ikinci ölçümde de %52,8'lik bölümü hayatının en uzun süresini şehirde geçirmiş bireyler olup grubun çoğunluğunu oluşturmaktadır. İkinci sırada ise yaklaşık %23'lük bir oranla köyde yaşamış olanlar gelmektedir.

Tablo 4: Gelir Durumuna Göre Dağılım

	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Gelir Durumu				
İyi	248	33,1	232	32,2
Orta	438	58,4	432	60,0
Düşük	64	8,5	56	7,8
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 4'te görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik açıdan kendilerini hangi konumda gördüklerini tespit etmek amacıyla yönelttiğimiz soruya ilk ölçümde katılımcıların %58,4'ü (438 kişi) kendilerinin sosyo-ekonomik açıdan durumlarını orta düzey olarak nitelendirmişlerdir. Katılımcıların %33,1'i (248 kişi) gelir durumunun iyi, %8,5'i (64 kişi) ise sosyo-ekonomik bakımdan düşük seviyede gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. İkinci ölçümde de ilk ölçüme çok yakın veriler elde edildiği görülmektedir. Elde edilen bulgulardan Kur'an kurslarına gelen öğrencilerin ilk ölçümde %58,4, ikinci ölçümde de %60 gibi büyük çoğunluğunun gelir durumlarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Mesleki Duruma Göre Dağılım

Meslek	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Ev Hanımı	656	87,5	656	91,1
Öğrenci	54	7,2	36	5,0
İşçi	15	2,0	18	2,5
Emekli	15	2,0	5	0,7
Diğer	10	1,3	5	0,7
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 5'te araştırmaya katılan katılımcıların meslek açısından dağılımına bakıldığında; araştırmaya katılan bayanların ilk ölçümde %87,5'inin (656 kişi) ev hanımı, %7,2'sinin (54 kişi) öğrenci, %2'sinin işçi, yine aynı şekilde %2'sinin emekli oldukları görülmektedir. %1,3'ü ise (10 kişi) başka seçeneğini işaretlemişlerdir. İkinci ölçümde ise katılımcıların %91,1'ini oluşturan 656 kişi ev hanımı, %5'lik dilimde yer alan 36 kişi öğrenci, %2,5'lük kısmını meydana getiren 18 kişi işçi, %0,7'sini oluşturan 5 kişi emekli olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %0,7'si ise (5 kişi) başka seçeneğini işaretlemişlerdir.

Tablo 6: Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

Eğitim Durumu	İlk Ölçüm		İkinci Ölçüm	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Üniversite Mezunu	20	2,7	21	2,9
Yükseköğretim Mezunu	42	5,6	43	6,0
İmam-Hatip Lisesi Mezunu	8	1,1	7	1,0
Lise Mezunu	111	14,8	103	14,3
Ortaokul Mezunu	89	11,9	85	11,8
İlkokul Mezunu	405	54,0	393	54,6
Hiç Okula Gitmemiş	75	10,0	68	9,4
Toplam	750	100,0	720	100,0

Tablo 6'da görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların %10'u hiç okula gitmemiş, %54'ü ilköğretim mezunu, %11,9'u ortaokul mezunu, %14,8'i lise mezunu, %1,1'i imam-hatip lisesi mezunu, %5,6'sı yükseköğretim mezunu ve %2,7'si ise üniversite mezunudur. İkinci ölçümde ise ankete katılan katılımcıların %2,9'unu Üniversite mezunu, %6'sını yükseköğretim mezunu, %1'ini İmam-Hatip lisesi mezunu, %14,3'ünü lise mezunu, %11,8'ini ortaokul mezunu, %54,6'sını ilköğretim mezunu olanlar ve %9,4'ünü hiç okula gitmemiş öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmada elde edilen bu verilere göre tahsil seviyesi yüksek olan vatandaşların Kur'an kurslarına katılımının düşük seviyede seyrettiği, ilkokul, ortaokul ve lise mezunlarının katılımının yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yüksekokul ve Üniversite mezunlarının seviyesinin düşük çıkması kursların, onların ilgi alanlarına girmediği şeklinde veya çalışma hayatına atılarak zaman bulamamaları şeklinde yorumlanabilir. Görüldüğü üzere Kur'an kursları her türden eğitim düzeyine sahip insana hitap etmektedir. Bununla birlikte Kur'an kurslarına bilhassa ilkokul mezunları büyük ilgi göstermektedir.

3.2. Katılımcıların Dindarlık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular ve Analizler

Bir dinin mensubu olmak, mensubu olunan dinin inanç ve öğretilerine inanmak, ahlaki bir yaşam tarzına sahip olmak, dini ibadet ve etkinliklere katılmak vb. bütün örnekler dindarlıkla ilişkilendirilebilecek özelliklerdir.

Her dinin ortaya koyduğu belli başlı kural ve kaideler bulunur. Dinler, müntesiplerini belirledikleri bu kural ve kaideleri uygulamaya, onlara riayet etmeye davet eder. Fakat insanların dini ritüellere bakış açıları, onları değerlendirişleri, yorumlamaları, uygulamaları bireyden bireye değişir. Buna bağlı olarak dinin bireyler üzerindeki etkisinin yoğunluğu da bireylerin dindarlık düzeylerine göre değişiklik arz eder. Bireylerin dindar olup olmamaları onların seçimlerine, yaşam biçimlerine yön vermekte ve her birey sahip olduğu bu dindarlık düzeyine göre dininin kendisinden yerine getirmesini istediği emir ve yasakları, kendi bireysel dünyasında özümseyerek hayatına yansıtmaktadır.¹⁷

Birey inancının gereklerini ibadetler aracılığıyla hayata geçirir. İnanan birey inancının gereği dininin emrettiği ibadetleri yapar.¹⁸ İbadetler dindar kişinin samimiyet derecesini, dinî inancının gücünü ortaya koyan davranışlardır.¹⁹ Müslüman için ibadetler denince ilk akla gelen namaz ve oruçtur. Dini bilgilerin hayata yansması da ilk olarak namaz ve oruçta kendini gösterir. İslam'ın beş şartından biri olan namaz gün içinde devamlılık arz eden bir ibadettir. Kur'an'da 70 kez emredilen ve bu özelliğiyle en çok tekrar edilen ibadet olması sebebiyle de Müslümanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda öğrencilerin kursa geldikten sonra dini pratiklere ne ölçüde yöneldiklerinin tespiti amacıyla namaz kılma durumları incelenmiştir.

Dini yaşantının ya da dindar olmanın bir göstergesi olarak namaz kılıp-kılmama bakımından durum nedir? Bu hususla ilgili katılımcıların vermiş oldukları yanıtların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁷ Nilüfer V. Acar-İbrahim Yıldırım-Tuncay Ergene; "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12, Ankara 1996. ss. 45-56.

¹⁸ İsmail Karagöz, "İbadet", Dini Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2006. s. 285.

¹⁹ Asım Yapıcı, Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık, 2.Bsk., Karahan Kitabevi, Adana 2013, ss. 33-34.

Tablo 7: Beş Vakit Namaz ile İlgili Tutum ve Davranışınız, Aşağıdakilerden Hangisine Uygundur?

İbadet	Beş vakit namaz ile ilgili tutum ve davranışınız, aşağıdakilerden hangisine uygundur?					
		Hiç kılmam	Ara sıra kılarım	Çoğu zaman kılarım	Her zaman kılarım	Toplam
1. ölçüm		17	100	157	476	750
		2,3%	13,3%	20,9%	63,5%	100,0%
2. ölçüm		4	36	174	506	720
		0,6%	5,0%	24,2%	70,3%	100,0%

Tablo 7’de ilk ölçümde araştırmaya katılan katılımcıların namaz kılma durumlarına göre dağılımına baktığımızda, katılımcıların 476 kişiyle %63,5’i her zaman 5 vakit namazını kılmaktadır. 157 kişiyle %20,9’u 5 vakit namazını çoğu zaman kılarım seçeneğini işaretlemişlerdir. 100 kişiyle %13,3’ü ise ara sıra kıldıklarını belirtmişlerdir. Hiç kılmam diyen kişiler ise 17 kişiyle %2,3’lük kısmı oluşturmaktadır. İkinci ölçümde ise namaz kılma ile ilgili soruya cevap veren katılımcıların %70,3’ü (506 kişi) gibi büyük bir kısmı 5 vakit namazını her zaman kıldığını, %24,2’si (174 kişi) 5 vakit namazlarını çoğu zaman kıldıklarını, %5’i (36 kişi) ara sıra kıldıklarını, %0,6’sı ise hiç namaz kılmadıklarını söylemişlerdir. Bu verilere baktığımızda, katılımcıların çok azı haricinde neredeyse tamamına yakınının farklı düzeylerde de olsa namaz tecrübesini yaşadıklarını görmekteyiz. Namaz kılma oranının bu derecede yüksek çıkması, araştırmanın Kur’an kursunda yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır diyebiliriz. Bununla birlikte katılımcıların kurslara gelmeden önce ve geldikten sonra namaz kılma durumları karşılaştırıldığında, öğrencilerin beş vakit farz namazı devamlı kılma oranının %63,5’ten %70,3’e yükseldiğini, ara sıra kılma ve hiç kılmama oranlarının da belirgin düzeyde düştüğünü görüyoruz. Bu sonuç oldukça büyük bir değişimdir. Buradan hareketle beş vakit namaz hususunda kurs eğitimi beklenen etkiyi göstermiştir, denilebilir.

Tablo 8: Oruç ile İlgili Tutum ve Davranışınız Aşağıdaki İfadelerden Hangisine Uygundur?

İbadet	Oruç ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdaki ifadelerden hangisine uygundur?					
	Hiç oruç tutmam	Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım	Ramazan ayının tamamında engelleyici bir durum olmadıkça oruç tutarım.	Ramazan ayının tamamında ve bazı mübarek günlerde oruç tutarım.	Toplam	
1. ölçüm	7	14	279	450	750	
	0,9%	1,9%	37,2%	60,0%	100,0%	
2. ölçüm	0	6	99	615	720	
	0,0%	0,8%	13,8%	85,4%	100,0%	

Öğrencilerin, ibadet alanında yaşaması beklenen bir diğer değişim konusu da oruçtur. Zira İslam dininde namazdan sonra ikinci olarak akla gelen en önemli pratiklerinden biri de Ramazan ayında farz olarak ve diğer zamanlarda nafile şeklinde tutulan oruç ibadetidir. Ramazan ayının ayrıca Kur'an'ın indirildiği ay olması, bu ayda yapılan oruç ibadetine başka bir önem atfetmektedir. Aynı zamanda yılda bir kez ve bir ay boyunca yapılıyor olması orucu daha cazip hale getirmektedir.

Tablo 8'de görüldüğü gibi ilk ölçümde katılımcıların %60 (450 kişi) gibi büyük bir çoğunluğu Ramazan ayının tamamında ve ayrıca bazı mübarek günlerde oruç tuttıklarını söylerken, %37,2 (279 kişi) gibi bir kısmı da Ramazan ayının tamamında engelleyici bir durum olmadıkça oruçlarını tuttıklarını belirtmişlerdir. %1,9'luk kısmı meydana getiren 14 kişi Ramazan ayında ara sıra oruç tuttıklarını, %0,9'luk bir kısmını oluşturan 7 kişi ise hiç oruç tutmadıklarını belirten seçeneklerini işaretlemişlerdir. Buna göre ankete katılan katılımcıların neredeyse tamamına yakınının (%97,2) Ramazan ayının tamamında farz olan oruçları tuttuğu söylenebilir. Kur'an Kurslarına devam eden öğrencilerde oruçla ilgi yaşanan değişikliklere baktığımızda ise şöyle bir sonuçla karşılaşmaktayız. İlk ölçümde Ramazan ayının tamamında ve Ramazan ayı dışında bazı mübarek günlerde oruç tuttuğunu söyleyenlerin oranı, ikinci ölçümde %85,4'e (615 kişi) yükselmiştir. Engelleyici bir durum olmadıkça farz olan Ramazan orucunu tuttuğunu, onun dışında diğer zamanlarda oruç tutmadığını ifade edenlerin oranı %13,8'e (99 kişi), Ramazan ayında ara sıra oruç tutarım diyenlerin oranının ise %0,8'e (6 kişi) düşmüş olduğu görülmektedir. Bu ikinci ölçüme göre ankete katılan katılımcıların %99,2'sinin (744 kişi) Ramazan ayının tamamında farz olan oruçları tuttuğu görülmektedir. Bu verilerde Kur'an Kurslarına gelmeden önce düzenli olarak Ramazan orucunu devamlı tutanların ve Ramazan orucuyla beraber mübarek günlerde nafile oruç tutanların oranında bir artış olduğu, buna bağlı olarak ara sıra tutanlar ile hiç tutmayanların oranında düşüş olduğu görülmektedir. Burada da kurs eğitiminin ibadete etki ettiğini görmekteyiz.

3.3. Katılımcıların Benlik Saygısı Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Bulgular ve Analizler

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin kurslarda aldıkları eğitim sonunda Benlik Saygıları düzeylerinde bir değişimin yaşanıp yaşanmadığını ve değişimin seviyesini tespit etmek amacıyla kendilerine anket uygulaması esnasında yöneltilen Benlik Saygısı Ölçeği sorularına her iki ölçümde verdikleri yanıtlar tablolar halinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 9: Benlik Saygısı Ölçeği Grupları

		Benlik Saygısı			Toplam
		Yüksek	Orta	Düşük	
İlk ölçüm	n	322	415	13	750
	%	42,9%	55,3%	1,7%	100,0%
İkinci ölçüm	n	621	99	0	720
	%	86,3%	13,8%	0,0%	100,0%

Yukarıdaki tabloda Benlik Saygısı Ölçeğinin gruplanmış frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Bu verilere göre, ilk ölçümde araştırmaya katılan kadınların %42,9'unun Benlik Saygısı yüksek, %55,3'ünün orta, %1,7'sinin ise düşük seviyede iken ikinci ölçümde ise %86,3'ünün Benlik Saygısı yüksek, %13,8'inin ise orta seviyededir. Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların Benlik Saygısı ikinci ölçümde ilk ölçüme göre büyük oranda artış göstermiştir. Bu verilerden hareketle, Kur'an Kurslarında bir eğitim-öğretim yılı boyunca öğrenim gören Kur'an Kursu öğrencilerinin kendilerine kurs başında ve sonunda olmak üzere iki defa yönelttiğimiz anket sorularına her iki ölçümde de verdikleri yanıtlara bakıldığında öğrencilerin Benlik Saygıları düzeylerinde kayda değer artış gerçekleşmiş olduğunu ve **“öğrencilerin benlik saygısı düzeylerinin eğitim sonunda farklılaşacağı ve söz konusu farklılığın benlik saygısının artışı yönünde olacağı öngörülmektedir”** şeklindeki hipotezimizin de doğrulandığını söyleyebiliriz.

3.4. Dindarlık-Dindarlık Alt Boyutları-Benlik Saygısı İlişkinine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 10: Dindarlık ve Benlik Saygısı Ölçeklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

		n	Min.	Maks.	Ort.	S.S.	t	p	
Dindarlık Ölçeği	İnanç	Ölçüm 1	750	3,25	4,00	3,999	0,027	-1,000	0,318
		Ölçüm 2	720	4,00	4,00	4,000	0,000		
	Tecrübe (Duygu)	Ölçüm 1	750	2,57	4,00	3,883	0,200	-11,381	0,000**
		Ölçüm 2	720	3,29	4,00	3,973	0,068		
	Etki	Ölçüm 1	750	2,33	4,00	3,430	0,332	-5,236	0,000**
		Ölçüm 2	720	2,67	4,00	3,516	0,273		
	İbadet	Ölçüm 1	750	1,33	3,33	2,345	0,358	-21,782	0,000**
		Ölçüm 2	720	1,83	3,67	2,673	0,302		
	Bilgi	Ölçüm 1	750	1,25	4,00	3,243	0,583	-13,031	0,000**
		Ölçüm 2	720	1,25	4,00	3,586	0,376		
	Dindarlık Ölçeği Genel	Ölçüm 1	750	2,64	3,82	3,375	0,209	-15,669	0,000**
		Ölçüm 2	720	3,09	3,88	3,529	0,148		
	Benlik Saygısı Ölçeği	Ölçüm 1	750	0,00	5,00	1,899	1,047	19,265	0,000**
		Ölçüm 2	720	0,00	4,00	1,042	0,582		

**p<0,01, *p<0,05

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan kadınların Dindarlık Ölçeği ve Benlik Saygısı ölçeği puanlarının ilk ölçüm ve ikinci ölçümlerinin karşılaştırılması gösterilmiştir. Tabloda minimum, maksimum, ortalama, standart sapma ve test sonuçları verilmiştir. İstatistiksel test için Bağımlı T testi kullanılmıştır.

Buna göre Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından İnanç boyutunun ortalaması ilk ve ikinci ölçümde en yüksek, İbadet boyutunun ortalaması ise en düşüktür. Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından İnanç boyutunun ilk ve ikinci ölçümleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Tecrübe, Etki, İbadet, Bilgi boyutları ve Dindarlık Ölçeği genel ortalamasının ise ilk ve ikinci ölçümleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,01$). İkinci ölçümde ortalamalar artış göstermiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin dindarlık boyutlarındaki puan ortalamaları bakımından en yüksek ortalamanın dini inanç boyutunda olduğu, daha sonra bunu diğer boyutların takip ettiği gözlenmektedir. Dini hayatın boyutlarıyla ilgili en düşük puan ortalamasının ise İbadet ve Bilgi boyutlarına ait olduğu görülmektedir.

Dinin ve dini hayatın özünü teşkil eden inanç esaslarını benimseme ve bunlara bağlılık (İnanç boyutu), günümüz insanının dindarlığında çok önemli olduğu gibi bu inanç ve kanaatlerin etkisi de yüksek düzeyde olma eğilimindedir. Bununla birlikte bireylerin, inancın gereğini yerine getirmekten ibaret olan dini pratikleri (İbadetler) yerine getirme dereceleri ise biraz daha düşük olma eğilimindedir. İslam dinine göre, ideal olan her ne kadar iman-amel bütünlüğü olsa da gerek bizim araştırmamızda gerekse sözü geçen araştırmalarda böyle bir sonucun ortaya çıkması, yaşanan sekülerleşmenin ve modernizmin dini hayata etkisini göstermektedir.

Benlik Saygısı Ölçeğinin ortalamasına baktığımızda ise, Dindarlık Ölçeği genel ortalamasında olduğu gibi benzer bir sonuç vermiştir. Benlik Saygısı Ölçeği'nin ilk ve ikinci ölçümleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,01$). İkinci ölçümde Benlik Saygısı puanı düşmüştür, yani Benlik Saygısı ikinci ölçümde ilk ölçüme göre kayda değer bir artış göstermiştir.

Araştırmaya katılan kadınların Dindarlık Ölçeği alt boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeği puanları arasındaki ilişki analizine bakıldığında ise;

Tablo 11: Dindarlık Alt Boyutları ve Benlik Saygısı Ölçekleri Arasındaki İlişki Analizi

			Benlik Saygısı Ölçeği		
			İlk ölçüm	İkinci ölçüm	
Dindarlık Ölçeği	İnanç	r	-,038	-	
		n	750	720	
	Tecrübe (Duygu)	r	-,049	-,116 ^{**}	
		n	750	720	
	Etki	r	-,096 ^{**}	,005	
		n	750	720	
	İbadet	r	-,049	-,006	
		n	750	720	
	Bilgi	r	-,146 ^{**}	,048	
		n	750	720	
	Dindarlık Ölçeği Genel	r	-,132 ^{**}	,005	
		n	750	720	
	**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				
	*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan kadınların Dindarlık Ölçeği ile Benlik Saygısı Ölçeği puanları arasındaki ilişki analizi gösterilmiştir. Tabloda ilişki analizi için Pearson korelasyon katsayısı verilmiştir.

Buna göre İlk ölçümde Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından Etki ($r=-0,096$; $p<0,01$), Bilgi ($r=-0,146$; $p<0,01$) boyutları ve Dindarlık Ölçeği genel ortalaması ($r=-0,132$; $p<0,01$) ile Benlik Saygısı Ölçeği puanı arasında negatif doğrusal anlamlı bir ilişki vardır. Yani Etki, Bilgi ve Dindarlık Ölçeği genel ortalaması arttıkça Benlik Saygısı artmaktadır. İkinci ölçümde ise Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından Tecrübe ($r=-0,116$; $p<0,01$) boyutu ile Benlik Saygısı Ölçeği puanı arasında negatif doğrusal anlamlı bir ilişki vardır. Yani Tecrübe boyutu ortalaması arttıkça Benlik Saygısı artmaktadır. Dolayısıyla kuvvetli bir Allah inancı ve Allah ile kurulan güçlü bir içsel bağlantının öz saygı düzeyini arttırıcı bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çeşitli çalışmalara bakacak olursak, Din ile Benlik kavramı ve Benlik Saygısı arasında ilişki olup olmadığını konu alan pek çok çalışma yapılmıştır. Ülkemizde benlik saygısı ve dindarlık ilişkisini doğrudan ele alan çalışmalara bakıldığında bu iki değişken arasında değişik türden bulguların ortaya çıktığı görülmektedir.²⁰ Dolayısıyla dinden ne anlaşıldığına, dinin nasıl yaşandığına ve dindarlığın çeşitli görüntülerine göre yapılan çalışmaların bir kısmında dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif ilişki, bir kısmında negatif ilişki tespit edilmiş, diğer bir kısmında ise herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu farklılıklar dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin tek boyutlu olmamasından, sosyo-kültürel çevre farklılıklarından, seçilen örneklem grubunun özelliklerinden, bu konuda kullanılan farklı ölçek türlerinden kaynaklanabilmektedir. Ancak genel kanaate göre dinin genel anlamda benlik saygısı gelişimini olumlu etkilediği kabul edilmektedir.²¹

Konuyla ilgili çalışmamızı destekleyen ve benzer sonuçlar elde edilen araştırmalara baktığımızda, Şahin’in ergenler üzerinde gerçekleştirdiği araştırma hem dindarlığın inanç, davranış ve bilgi boyutlarıyla hem de genel dindarlıkla benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.²² Yine Ayten’in üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada ise dindarlığın tecrübe boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.²³

Bu araştırmadan elde edilen verilere bakıldığında da genel kanaatle uyuşan bir netice elde edilmiş, araştırmada dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve **“Kur’an Kurslarında öğrenim gören, yetişkinlik döneminde bulunan bayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri (dindarlıkları) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır”** şeklindeki temel hipotezimiz doğrulanmıştır.

²⁰ İlgili araştırmalar için bkz; Nurten Kimter, Benlik Saygısı ve Din: Üniversiteli Gençlerde Öz Saygı ve Din Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012, ss.151-156, 228; Murat Yıldız-Betül Çapar, “Orta Öğretim Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.10, S.1, 2010, ss. 103-131; Mustafa Koç, “Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki”, Uludağ Üniversitesi, S.B.E., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2008, ss.50-59.

²¹ Murat Yıldız, “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.13, İzmir 2006, ss.87-127.

²² Adem Şahin, Ergenlerde Dindarlık ve Benlik, Adal Ofset, Konya 2007, ss.77-89.

²³ Ali Ayten, “Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, M.Ü. İ.F.D., S. 29/2, İstanbul 2005, s.202.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışları (dindarlık) ile benlik saygısı düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu tespit etmeye yönelik yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçları ve iletilmek istenen önerileri şu şekilde özetlemek mümkündür.

- Kur'an Kurslarında bir eğitim-öğretim yılı boyunca öğrenim gören Kur'an Kursu öğrencilerine kurs başında ve kurs sonunda olmak üzere iki defa yönelttiğimiz anket sorularına her iki ölçümde de verdikleri yanıtlara bakıldığında, öğrencilerin dindarlık, dindarlık alt boyutları ve benlik saygıları ortalamalarında önemli ve belirgin düzeyde artış olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerin benlik saygısı ve dindarlık düzeyleri ikinci ölçümde ilk ölçüme göre artış göstermiştir. Araştırmamızda elde edilen bu verilere göre, Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanların Kur'an Kurslarında aldıkları bir yıllık (32 haftalık) eğitim, kadınların benlik saygılarına, onların dini inanç ve ibadetlerine, dini algılayış ve yaşayışlarına etki etmektedir.
- Araştırmamızda Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayan öğrencilerin dindarlık düzeyleri (dindarlıkları) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Kur'an Kursu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri dindarlık düzeyine göre farklılaşmakta, dindarlık düzeyi puanları arttıkça benlik saygısı (öz saygı) düzeyinde artış görülmektedir. Bu doğrultuda dindarlık düzeyinin benlik saygısı düzeyini etkilediğini, böylece insanlar dindarlaştıkça benlik saygılarının artmakta olduğu tespit edilmiştir.
- Araştırmamızda ayrıca Dindarlık Ölçeği alt boyutlarından Tecrübe ($r=-0,116$; $p<0,01$) boyutu ile Benlik Saygısı arasında pozitif doğrusal anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buradan hareketle, kişinin kendini değerli görme, kendinden memnun olma, kendine karşı olumlu tutum içerisinde olma gibi özelliklerini içeren benlik saygısı ile zaman ve mekân üstü bir tecrübe yaşama, yüce bir varlık tarafından kuşatıldığını hissetme ya da benliğinin evrenle bütünleştiğinin farkına varma adımlarını kapsayan dinin tecrübe boyutu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Kur'an Kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanların dindarlık ölçeği alt boyutlarından Tecrübe boyutu ortalaması arttıkça, Benlik Saygısı artmaktadır. Dindarlığın tecrübe boyutu ile Benlik Saygısı arasında bir ilişki tespit edilmesi, dindarlığı içselleştirmiş bireylerin benlik saygılarında artış gerçekleştiğini göstermektedir. Dini tecrübe düzeyi arttıkça, ilahi mesajlar özüksendikçe, insanların benlik saygılarında bir artış gerçekleşmektedir.
- Kısaca ifade etmek gerekirse, boylamsal olarak yapılan bu araştırma neticesinde bireylerin kursa başlamadan önceki durumları ile kursta eğitim aldıktan sonraki durum arasında dindarlık ve benlik saygısı seviyelerinde önemli ve belirgin düzeyde değişim/farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuç, Kur'an Kurslarının, öğrencilerinin benlik saygılarının ve dindarlık seviyelerinin yükseltilerek toplumun istenilen seviyeye gelmesinde, kendisiyle barışık bireyler ve huzurlu bir toplum oluşmasında büyük katkı sağlayabilecek kurumlardan biri olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

- Araştırmamızda ortaya çıkan sonuca göre, Kur'an Kurslarında verilen eğitim neticesinde, dindarlık düzeyi yükseldikçe insanların benlik saygısının arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle insanlarımızın dindarlık ve benlik saygılarını arttırmak, benlik saygısı yüksek bireyler ve toplum oluşmasına katkı sağlamak ve gelecek nesillerin de dindar ve benlik saygısına sahip bireylerden oluşmasını temin etmek amacıyla, yaygın din eğitiminde her yönden kendini yetiştirmiş, gelişim-öğrenme psikolojisi bilgileri ile pedagojik formasyona sahip, yaygın ve yetişkin din eğitimi ile ilgili gerekli bilgiyle donatılmış kurs öğretmenlerine sahip olunması din eğitiminin kalitesi ve başarısı için son derece önemlidir. Zira din eğitimi almak üzere kurslara gelen bireylerin yüksek benlik saygısına sahip olmaları, onları yetiştirecek öğretmenlerin de yüksek benlik saygısına sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu amaçla Kur'an Kursu öğretmenlerinin benlik ve mesleki benlik saygılarını geliştirecek çalışmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Kursu Öğreticisi olmak isteyen adaylara tüm bu donanımları verecek bölümler açılarak bu ihtiyaca cevap verilmesi, hali hazırdaki görevlilerin eksikleri varsa bu eksikliklerin D.İ.B. tarafından açılacak hizmet-içi eğitim kurslarıyla tamamlanması yönünde çalışmalar yapılması yerinde bir uygulama olacaktır.

KAYNAKÇA

ACAR Nilüfer Voltan-İbrahim YILDIRIM-Tuncay ERGENE, "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12, Ankara 1996.

AYDIN Muhammet Şevki, "Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Yeni açılımlar, Yeni Ufuklar Üzerine", Diyanet Aylık Dergi, S.172, Ankara 2005.

AYDIN Muhammet Şevki, "Değerler Eğitimi Açısından Kur'an Kursu", Diyanet Aylık Dergi, S. 245, Ankara 2011.

AYDIN Muhammet Şevki, Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2008.

AYDIN Muhammet Şevki, "Din Eğitimi Kurumu: Kur'an Kursu", Diyanet Aylık Dergi, S.180, Ankara 2005.

AYTEN Ali "Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 29/2, İstanbul 2005.

BÜYÜKÖZTÜRK Şener, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, Ebru Kılıç Çakmak, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi Yayın., Ankara 2014.

ÇUHADAROĞLU Fusun, "Gençlerde Benlik Saygısı ile İlgili Bir Araştırma", XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 1985.

ÇUHADAROĞLU Fusun, Adolesanlarda Benlik Saygısı, Hacettepe Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri Bölümü (Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Ankara 1986.

D.İ.B. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt Ve Pansiyonları Yönetmeliği, Ankara, 2012 (Resmî Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 07.04.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28257)

HÖKELEKLİ Hayati, Din Psikolojisine Giriş, 2.Bsk., Değerler Eğitimi Merkezi (DEM) Yayınları, İstanbul 2012.

HÖKELEKLİ Hayati, Din Psikolojisi, 9.Bsk., Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Ankara 2011.

HÖKELEKLİ Hayati, İslam Psikolojisi Yazıları, Dem Yayınları, İstanbul 2012.

KARAGÖZ İsmail, “İbadet”, Dini Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2006.

KARASAR Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 14. Bsk., Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara 2005.

KİMTER Nurten, Benlik Saygısı ve Din: Üniversiteli Gençlerde Öz Saygı ve Din Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012.

KOÇ Mustafa, Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki, Uludağ Üniversitesi, S.B.E., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2008.

KURT Abdurrahman, Din Sosyolojisi, Dora Yayıncılık, Bursa 2011.

MORRISON A. Cressy, İnsan Kâinat Ve Ötesi, Terc. Bekir Topaloğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

NECATİ M. Osman, Kur'an ve Psikoloji, (Çev. Hayati Aydın), Fecr Yayınları, Ankara 1998.

ÖNER Necla, Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler, 3.Bsk., Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1997.

ÖZLER İbrahim, Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü (Erzurum Örneği), Atatürk Üniversitesi, S.B.E., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2007.

ŞAHİN Âdem, Ergenlerde Dindarlık ve Benlik, Adal Ofset, Konya 2007.

ŞENGÜDEN Hasan Kenan, 2006 Yılı Müftülük Faaliyetlerinin Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi S.B.E., (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2008.

YAPICI Asım, Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık, 2.Bsk., Karahan Kitabevi, Adana 2013.

YILDIZ Murat, “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.13, İzmir, 2006.

YILDIZ Murat-Betül ÇAPAR, “Orta Öğretim Öğrencilerindeki Benlik Saygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 10, S. 1, İzmir, 2010.